

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

РУДЕНЧЕНКО АЛЛА АНДРІЇВНА

УДК 37.035.3: 372.874

**МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ДЕКОРАТИВНОГО РОЗПИСУ НА
ЗАНЯТТЯХ З ХУДОЖНЬОЇ ПРАЦІ ТА ОБРАЗОТВОРЧОГО
МИСТЕЦТВА В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ**

13.00.02 – теорія та методика трудового навчання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент
Тименко Володимир Петрович,
Інститут педагогіки АПН України,
старший науковий співробітник лабораторії
трудової підготовки і політехнічної творчості.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Мельничук Сергій Гаврилович,
Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка,
завідувач кафедри початкової освіти та соціальної
педагогіки;

кандидат педагогічних наук, професор
Антонович Євген Антонович,
Інститут реклами (м. Київ),
завідувач кафедри декоративно-прикладного мистецтва і
дизайну реклами.

Провідна установа – Криворізький державний педагогічний університет,
кафедра декоративно-прикладного мистецтва,
Міністерство освіти і науки України, м. Кривий Ріг.

Захист відбудеться 5 грудня 2006 року о 16 год. 30 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.05 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано " листопада" 2006 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.П.Гнеденко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Перебудова системи суспільного виробництва, що відображається на ринку праці, перехід до нових форм економічного життя, духовне відродження нації на чільне місце висувають проблеми освіти. Провідною ідеєю розбудови державності України стало відродження національної культури, одним із напрямів якої є дієве залучення підростаючого покоління до сфери духовних та матеріальних надбань українців минулого.

Матеріальне оточення людини протягом його еволюційного розвитку було результатом людської діяльності, яка чітко простежується і в усіх видах художньо-творчої діяльності, зокрема, в образотворчому, монументальному, декоративно-прикладному мистецтві тощо. На сучасному етапі твори матеріально-художньої культури створюються, як традиційними засобами, так і за допомогою сучасних інформаційних технологій, які мають місце у різних галузях виробництва.

Не викликає сумніву, що саме в школі необхідно починати формувати мистецьку і технологічну компетентність учнів, яка зумовлює необхідність актуалізації інтегрованих видів навчальної діяльності. Інтеграція як методичне явище є перспективною, але мало досліджуваною проблемою в контексті змісту освіти галузей «Технологія», «Мистецтво. Естетична культура». На сучасному етапі все більшого теоретичного і практичного значення набуває залучення учнів до художньо-творчої діяльності, створення необхідних умов на уроках образотворчого мистецтва та художньої праці (етнодизайну) в основній школі. Проблеми відродження народних художніх ремесел і декоративного розпису присвячені праці мистецтвознавців і педагогів Є. Антоновича, В. Баковій, А. Бакушинського, І. Глінської, О. Данченка, О. Найдена, Н. Нарбути, Б. Неменського, Т. Печенюк, О. Соломченка, М. Станкевича, Н. Сумцова, В. Щербаківського, Б. Юсова та ін.

За останні роки в Україні здійснено значну роботу в системі освіти з метою розширення та вдосконалення форм і методів роботи шкіл і позашкільних установ щодо відродження декоративного мистецтва в процесі художньої праці і образотворчого навчання учнів. Значно зросла кількість шкільних і позашкільних гуртків з різних видів декоративно-прикладного мистецтва в тому числі і з декоративного розпису.

Декоративний розпис - це один із синтетичних видів творчої діяльності, який широко побутував в Україні як органічне поєднання декоративного і прикладного мистецтв. З огляду на те, що традиційні технології розпису є джерелом розвитку дизайну середовища, важливо методикою навчання декоративного розпису узгодити із методикою дизайн-освіти, яка забезпечує синтез художньо-технічної творчості учнів.

Педагогічна проблема полягає в тому, щоб навчити учнів розуміти розпис, а також забезпечити цілісне сприйняття предметів і явищ довкілля. У цьому зв'язку

виникає потреба актуалізації методик навчання образотворчого мистецтва і художньої праці як елементів сучасного дизайну і нових інформаційних технологій. Зарубіжний досвід загальної мистецької освіти, яка включає «технологічну практику» з ремесел, дизайну, традиційної комунікації, «творче і виражальне навчання» з мистецтва і дизайну, технології і дизайну, свідчать про те, що дизайнерське бачення майбутнього неможливе без урахування різних культурних традицій. Нові інформаційно-комунікаційні технології забезпечують обмін культурно-мистецькими традиціями, в тому числі й з художнього розпису. Було б доцільним, щоб вітчизняна методика базувалася не лише на художньо-практичній діяльності, а й на науково-технічних досягненнях. У такому разі можлива самореалізація учнів у різних техніках художнього розпису: настінного, станкового, розпису по дереву, розпису органічних виробів, писанкарства, розпису тканин.

Методам навчання технік художнього розпису присвячені роботи таких науковців: В.Барадулін, Л.Герценюк, М.Драган, О.Ковальчук, А.Малиніна, В.Манько, В.Мусієнко, В.Ружицький, Т.Придатко, С.Танадайчук, накопичена значна кількість навчально-методичних видань з проблеми залучення учнів до декоративно-прикладного мистецтва, проте методичні видання з декоративного розпису тканин на сьогодні відсутні.

Теоретичним осмисленням народних витоків професійного мистецтва займалися відомі українські та російські вчені О.Найден, Н. Сумцов, В. Щербаківський, але вони в своїх працях не висвітлювали вікових особливостей навчання учнів.

Аналіз педагогічних досліджень свідчить, що декоративному розпису відведено важливе місце у навчальному процесі. Проте поза увагою залишилися теоретичні і методичні аспекти використання декоративного розпису в педагогіці середньої школи на основі інтеграції та, зокрема, з опорою на комп'ютерні технології. Методика навчання розпису з допомогою графічних програм ще не була об'єктом вивчення в освітніх галузях технології.

Недостатня теоретична та методична розробка проблеми навчання декоративного розпису учнів загальноосвітньої школи зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: «Методика навчання декоративному розпису на заняттях з художньої праці і образотворчого мистецтва в основній школі».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження входить до плану науково-дослідної роботи Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Григорія Сковороди з напрямку «Перспективності і наступності у навчанні і вихованні дітей шкільного віку». Тему дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Григорія Сковороди (протокол № 5 від 20.02.2003 р.) і узгоджено з бюро Ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 3 від 25.03.2003 р.).

Об'єкт дослідження: навчально-виховний процес з художньої праці та образотворчого мистецтва в основній школі.

Предмет дослідження: методика навчання учнів основної школи декоративному розпису.

Мета дослідження: науково обґрунтувати та експериментально перевірити особистісно зорієнтовану методику навчання учнів декоративному розпису на інтегрованих заняттях з художньої праці та образотворчого мистецтва.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що методика навчання учнів основної школи декоративного розпису буде ефективною, якщо.

- декоративний розпис розглядається як вид художньо-творчої діяльності, змістовним компонентом якого є образотворче мистецтво і художня праця;
- структура змісту декоративного розпису включатиме складові компоненти, системотворчою основою яких буде батик;
- традиційні методи навчання різних технік художнього розпису доповнюватимуться сучасними комп'ютерними технологіями;

Реалізація поставленої мети та доведення гіпотези передбачали вирішення таких **завдань дослідження:**

1. На засадах полінаукового підходу здійснити аналіз літературних джерел з досліджуваної проблеми.
2. Розробити зміст програми «Декоративний розпис» для учнів середніх класів.
3. Виокремити із шкільної практики ефективні педагогічні підходи до навчання художнього розпису.
4. Науково обґрунтувати та експериментально перевірити методику ефективного навчання декоративного розпису на заняттях з художньої праці та образотворчого мистецтва в основній школі.

Методологічною основою дослідження є наукові положення про народну сутність мистецтва – категорію естетики, яка виражає взаємовідносини художньої творчості і народу, про гармонію традицій і новаторства у мистецтві, протилежність яких виражає реальну діалектику повноцінної художньої творчості; теоретичні положення про національну культуру як соціальне явище; положення про національну зумовленість освіти і виховання; психолого-педагогічна теорія формування особистості, активізації її художньо-пізнавальної діяльності.

Теоретичною основою дослідження є концептуальні положення, ідеї та установки, що висвітлені у державних нормативних документах України з проблеми освіти, Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», типові навчальні програми для різних типів шкіл, програми з образотворчого мистецтва, трудового навчання і художньої праці різних періодів розвитку української освіти.

У дослідженні ми врахували досвід українських (Є. Антонович, Р. Захарчук-Чугай, М. Станкевич, С. Коновець) та зарубіжних (З. Барадулін, О. Єгоров, Б. Неменський,

Б.Юсов) вчених у галузі технології і методики проведення занять з образотворчого мистецтва та художньої праці.

Джерельну базу дослідження становила психолого-педагогічна, методична, мистецтвознавча, народознавча й етнографічна література монографії і дисертації, навчальні програми; довідкова література, періодичні видання з проблеми декоративного розпису; документи музеїв українського декоративно-ужиткового мистецтва з художнього розпису.

Використано загальноприйняті в мистецтвознавчій та педагогічній науці методи дослідження: порівняльно-історичний, метод формального аналізу, порівняння та узагальнення даних з експериментального дослідження, спостереження за навчально-виховним процесом у загальноосвітніх навчальних закладах; вивчення та узагальнення педагогічного досвіду; опитування учнів і вчителів; опитування учасників експерименту; відбір та аналіз експериментальних даних.

Дослідно-експериментальна робота здійснювалась у Богуславській спеціалізованій школі №1, Ірпінській загальноосвітній школі №2 Київської області, Грушевській загальноосвітній школі Миронівського району та ліцеї «Дизайн-Освіта» м.Бориспіль Київської області. Всього до експерименту було залучено 7 викладачів і 517 учнів.

Дослідження проводилось у три етапи.

На першому етапі (2000-2002 рр.) вивчався стан досліджуваної проблеми шляхом ознайомлення з педагогічним досвідом, здійснювався теоретичний аналіз наукової та навчально-методичної літератури, навчальних програмних документів; визначалися підходи до розв'язання поставлених завдань, сформувався гіпотеза дослідження, визначилися мета та завдання дослідження, розроблялись навчально-методичні матеріали, здійснювались окремі проблемно-пошукові дослідження.

На другому етапі (2002-2004 рр.) проводилась розробка методики дослідно-експериментальної роботи, проводився констатувальний і формувальний експерименти, узагальнювались теоретичні положення; впроваджувались у практику основні положення дослідження. На основі здобутих результатів було перевірено на доступність зміст програми «Декоративний розпис» та науково обґрунтовано впровадження розробленої методики.

На третьому етапі (2004-2005 рр.) здійснювались систематизація й узагальнення результатів дослідно-експериментальної роботи, узагальнювались результати дослідження та завершувалось оформлення дисертаційної роботи.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягають у тому, що вперше методику навчання декоративного розпису на заняттях з художньої праці та образотворчого мистецтва в основній школі розглянуто як сукупність, що полягає у поєднанні методів навчання традиційних технологій декоративного розпису з методом художнього проектування, який використовується у дизайні; *запропоновано* варіанти декоративного розпису з опорою на сучасні інформаційні

технології; *подальшого* розвитку набули організаційні форми та методи навчання учнів декоративного розпису; *з'ясовано* педагогічні умови, що забезпечують ефективність навчання учнів основної школи засобами декоративного розпису.

Практичне значення дослідження полягає у розробці змісту програми «Декоративний розпис» і теоретично-методичній розробці та впровадженні у навчально-виховний процес загальноосвітньої школи методичних рекомендацій з декоративного розпису на заняттях з художньої праці та образотворчого мистецтва. Матеріали дослідження можуть бути використані під час розробки програм, спецкурсів, посібників з теорії та методики навчання образотворчого мистецтва та художньої праці, дизайну середовища (інтер'єрів, екстер'єрів) і дизайну костюма.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується методологічною обґрунтованістю його вихідних позицій; застосуванням комплексу різноманітних взаємодоповнених методів, адекватних меті та завданням дослідження; об'єктивністю дослідно-експериментальної перевірки теоретичних ідей; результата експерименту.

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснювалась шляхом публікацій основних положень та повідомлення результатів на: Міжнародній конференції «Реклама і дизайн ХХІ сторліття: наука, освіта, бізнес» (м.Київ, 2003), II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Павло Чубинський і сучасність. Проблеми інтеграції творчої спадщини» (м.Бориспіль, 2004), Районній науково-пошуковій конференції «Метод проектів у контексті порівняльної педагогіки: діалог проектних традицій і культур» (м.Київ, 2004), науково-практичній конференції «Новітні технології в початковій школі» (м.Київ, 2005), Міжрегіональній науково-практичній конференції «Національно-патріотичне виховання молодших школярів засобами українського етнодизайну» (м. Житомир, 2004).

Результати дослідження впроваджено в загальноосвітній спеціалізованій школі №1 м. Богуслава (довідка № 8 від 18.01.06); Ірпінській ЗОШ №2 Київської області (довідка №31 від 23.01.06); Грушевській ЗОШ Миронівського району (довідка №3 від 20.01.06) та ліцеї «Дизайн-Освіта» м. Борисполя Київської області (довідка №25 від 30.01.06).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено у 6 одноосібних публікаціях, 4 з них опубліковано у фахових виданнях, затверджених ВАК України

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (309 найменувань) та додатків. Повний обсяг роботи становить 266 сторінок машинописного тексту, з яких 186 сторінок - основний текст. Робота містить 8 таблиць, 2 схеми, 9 діаграм, додатки - на 81 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету та методи, сформульовано гіпотезу та завдання дослідження. Розкрито наукову і теоретичну новизну, практичне значення роботи, наведено відомості про впровадження та апробацію результатів дослідження.

Перший розділ – «Теорія і практика формування художньо-графічних вмінь у загальноосвітній школі» присвячено розкриттю педагогічних можливостей українського розпису як ефективного засобу формування художньо-творчої активності учнів середнього шкільного віку.

На підставі вивчення літературних джерел з'ясовано, що проблема навчання декоративного розпису на уроках образотворчого мистецтва і художньої праці залишається однією з найактуальніших.

Аналіз наукових джерел з філософії та педагогіки показав, що конкретних досліджень з даної проблеми, окрім окремих її аспектів, немає. Так, було розглянуто: філософський аспект Р.Інгарден, О.Лосєв, О.Мігунов, Г.Сковорода, М. Хайдегер, культурологічний аспект М.Бахтін, І.Зязюн, Ю.Летман, М.Каган; психолого-педагогічний аспект Н.Вітковська, Л.Виготський, А.Леонтьєв, Б. Неменський, Б.Юсов.

Але методика і специфіка навчання учнів основної школи декоративного розпису досі не розглядалась.

Як підкреслюють вчені-педагоги (С.Коновець, Л.Котенко, Б.Скильський, В. Фічора та ін.), у підлітковому віці розвиток засобами декоративно-прикладного мистецтва набуває певних особливостей які проявляються в естетичному ставленні учнів до предметів і явищ навколишньої дійсності і найчастіше - через художній розпис. Вони довели, що сензитивний період розвитку учнів, у якому розрізняються молодший і старший, найсприятливіший для формування умінь і навичок з розпису і елементів графічного дизайну на основі символічної і декоративної форми мислення.

Аналіз філософських, мистецтвознавчих психологічних аспектів образотворчого мистецтва дає підстави зробити висновок, що декоративний розпис - це цілісна система естетичного прояву і ставлення особистості до дійсності, яка характеризується певним типом мислення, ціннісними орієнтаціями, традиціями художньо-образного сприймання природи, предметів побуту тощо.

В історико-мистецтвознавчих дослідженнях (Т.Арманд, А.Бакушинського, Р. Захарчук-Чугая, Л.Левицької, О.Найдена, Т.Печенюк, М.Сумцова, М.Шипоттевої, К.Широцького, В.Щербаківського та інші) виявлено генезис та етапи розвитку основних видів декоративного розпису: писанкарства, настінного і петриківського розпису та розпису тканин. У роботах зазначених авторів акцентується увага на віокремленні художньої специфіки декоративного розпису як особливого різновиду декоративно-ужиткового мистецтва, в якому виражено локальні,

національні та загальнолюдські риси матеріальної і духовної культури людини.

Декоративний розпис широко побутував в Україні як органічне поєднання декоративного і прикладного мистецтва. Розпис на склі, унікальний писанковий розпис, малювання на папері, розпис на дереві, розпис посуду, різні способи ручного розпису тканини, зокрема батик (термін малайзійського походження, означає «малювання гарячим воском») займають чільне місце в українському декоративному мистецтві. За останнє десятиріччя декоративний розпис дизайнери України використовують для оздоблення одягу, меблів, предметів побуту, просторово-предметного середовища житлових і службових приміщень.

Сучасний розпис тканини як галузь професійного мистецтва нараховує цілу низку методів оздоблення тканин: гарячий батик (класичний), холодний батик, вільний розпис, розпис з солями та загусниками, «плангі», різноманітні комбіновані техніки тощо.

Найдавнішими видами розпису є настінний розпис і писанкарство. Від них беруть початок усі види художнього розпису: розпис тканин, станковий розпис по дереву, розпис органічних виробів та штучних матеріалів (схема 1).

Схема 1

Взаємовплив різних видів художнього розпису.

Зважаючи на послідовність взаємовпливу у розвитку способів художнього розпису, розроблено методика навчання розпису учнів основної школи. Дана методика розроблялася з урахуванням специфіки декоративного малюнка, яка відрізняється від конструктивного і академічно-натуралістичного малюнка.

Наявна методика навчання учнів окремих технік декоративного розпису виявляється неефективною. На даному етапі розвитку промислового виробництва комп'ютер все частіше виступає інтегруючим засобом у техніках художнього

розпису. Інтегрований зміст образотворчого мистецтва і художньої праці доповнений декоративним розписом, який покладено в основу його реалізації, будуть недостатньо ефективними, якщо не застосовувати новітні інформаційні технології, що забезпечать цілісне сприйняття предметів і явищ довкілля.

Аналіз навчальної літератури, програм, вивчення емпіричного досвіду практики роботи основної школи дає змогу зробити висновок, що процес формування художньо-графічних знань і вмінь учнів засобами образотворчого мистецтва та художньої праці, навчання декоративного розпису недостатньо забезпечені ефективними педагогічними умовами і носить, в основному, епізодичний характер, не містить чіткої методичної основи.

До сукупності педагогічних умов, сприятливих для формування художньо-графічних умінь в процесі навчання образотворчого мистецтва і художньої праці, ми відносимо такі, що пов'язуються зі змістом, формами та методами навчання, побудовані на засадах інтеграції образотворчого мистецтва і художньої праці. Саме декоративний розпис розвиває творчі здібності, нахили, необхідні для сучасних виробничих технологій з опорою на комп'ютер. Забезпечує здатність до інтеграції різних технік декоративного розпису, що є можливим моментом для сучасного виробництва.

Отже, сучасні дослідження у галузі педагогічної науки та мистецтвознавства дають підставу для висновку: мистецтво декоративного розпису є особливим типом художньої творчості, що інтегрує у собі різні види народного мистецтва, поєднує матеріальні і духовні здобутки української культури, утворює художньо-естетичну спрямованість світогляду нашого народу. Використання декоративного розпису в навчально-виховному процесі середньої школи на уроках образотворчого мистецтва та художньої праці сприятиме формуванню творчої активної особистості, яка буде і надалі носієм народних традицій.

У другому розділі – **"Експериментальний процес навчання декоративного розпису на заняттях з художньої праці і образотворчого мистецтва в основній школі"** відображено результати констатувального експерименту, охарактеризовано педагогічні умови, ефективність навчання декоративного розпису учнів основної школи, представлено методичку навчання декоративного розпису, викладено основний зміст формувального експерименту, проаналізовано результати експериментальної роботи.

У ході констатувального етапу дослідження було виявлено, що учні основної школи недостатньо обізнані з техніками декоративного розпису і з творчістю народних майстрів зазначеного виду мистецтва. Проведені контрольні роботи вказували на низький рівень творчої активності (34%), неволодіння практичними вміннями певних видів декоративного розпису (16%); жоден учень не міг пояснити, яким чином можна виконувати декоративний розпис на комп'ютері. Такий стан зазначеного питання, неадекватний потребам сучасної школи, і зумовлює

необхідність розробки та апробації методики навчання декоративного розпису.

З метою визначення педагогічних умов для проведення занять з образотворчого мистецтва та художньої праці, було проаналізовано психолого-педагогічну і методичну літературу, проведено спостереження за навчальним процесом та інтерв'ювання учнів і педагогів. У ході експерименту було визначено труднощі, що виникають в учнів у процесі засвоєння теоретичних знань і формування практичних умінь. Основні фактори, що впливають на рівень підготовки учнів, полягають у протиріччях, які виникають: між організаційними формами навчання та навчальною діяльністю учнів; між загальноприйнятим алгоритмом виконання практичних робіт та необхідністю розвитку творчих здібностей учнів; між обмеженою кількістю академічних годин, відведених на їх виконання і фактичними витратами часу. Для ліквідації вищесказаних протиріч необхідно дотримуватись таких педагогічних умов: організаційних - гармонійне поєднання фронтальної організації практичних занять з індивідуалізацією навчальної діяльності учнів; дидактичних - побудова навчальної діяльності учнів на основі впровадження у навчальний процес системи професійно орієнтованих навчально-пізнавальних завдань; методичних - модернізація та розробка відповідного методичного забезпечення.

На основі розробленої нами структури взаємовпливу різновидів художнього розпису було запропоновано варіант шкільної програми «Декоративний розпис» (5-9 класи), яка ґрунтувалася на інтегрованому підході відповідно до вікових можливостей учнів середніх класів.

В експериментальній програмі закладено оволодіння учнями не лише теоретичними, але й практичними вміннями виконувати декоративний розпис, використовувати при цьому мотиви календарно-обрядових свят українців протягом року.

На реалізацію змісту розробленої програми було запропоновано методику, яка передбачала такі підходи.

1. *Заняття щодо ознайомлення з видами декоративного розпису*, на яких задовольнялись пізнавальні інтереси учнів основної школи та формувалися уявлення про місце та значення даного виду мистецтва у житті людини і суспільства, його вплив на розвиток культури особистості. Акцент робився на особливостях кожного з видів декоративного розпису, вибір особистісно значущих технік для учнів основної школи.

2. *Сприймання та оцінка декоративного розпису*. В процесі таких занять учні мали можливість ознайомитися з декоративним розписом, взяти участь у бесіді-обговоренні, спрямованій на проведення аналізу, оцінку та вираження у довільній формі власного ставлення до художньо-естетичної цінності розпису.

3. *Оволодіння прийомами виготовлення декоративного розпису*. Мета цих занять полягала у навчанні основних традиційних прийомів виготовлення

розпису з різних природних матеріалів та сучасних способів їх оздоблення.

4. *Вивчення творчості окремих майстрів декоративного розпису.* Основною метою цих уроків стало ознайомлення учнів середніх класів з творчістю відомих майстрів декоративного розпису, безпосереднє спілкування (за можливості) з майстрами розпису в осередках народних промислів; навчання традиційних прийомів виготовлення декоративного розпису конкретними майстрами.

5. *Створення самостійних художніх робіт з особистісно значущих видів розпису.* Головна мета цих занять – актуалізація набутих знань, умінь і навичок у процесі включення учнів основної школи до різних видів художньо-декоративної діяльності в галузі декоративного розпису та створення самостійних художніх робіт, в особистісно- ціннісній художній техніці.

6. *Інтегровані заняття*, на яких створювались передумови для всебічного вивчення учнями середніх класів декоративного розпису в контексті зв'язку цього різновиду народного мистецтва з іншими видами мистецтва (театр, музика, кіно), що позитивно впливали на розвиток сприймання, мислення і збагачення почуттів, стимулювали творчу активність учнів.

Методи і прийоми роботи, що їх було застосовано у процесі навчання з декоративного розпису, узгоджувалися з імпровізаційним стилем роботи народних майстрів, особливостями образотворчої грамоти та емоційним характером дитячої творчості.

Процес формування вмінь і навичок складався з трьох органічно пов'язаних між собою етапів: підготовчого, практичного та творчого.

Підготовчий період полягав у розробці рисунка, стилізації і декоруванні, виготовленні шаблону й нанесення рисунка на тканину. На цьому етапі учням пропонувалося виконати ескіз, використовуючи новітні технології в програмі Corel DRAW.

Основними формами роботи на даному етапі були інтегровані заняття, які полягали в тому, що в методичку викладання занять з образотворчого мистецтва і художньої праці було включено використання комп'ютерних програм. Для вирішення поставлених завдань учнів ознайомлювали з основними принципами стилізації та базовими знаннями з графічних програм; відбувалась демонстрація унаочнення (зображення виробів-оригіналів, фотографії, зображення на моніторі, ілюстрації у художніх альбомах з декоративно-прикладного мистецтва).

Практичний етап полягав у створенні умов для формування творчої активності під час нанесення резервуючої суміші на тканину. На цьому етапі учням для полегшення роботи дозволяється наносити лінії різної товщини, виявляючи власну фантазію та знання з рисунку під час передачі повітряної перспективи. Другий етап передбачав взаємозв'язок методів і прийомів репродуктивного і пошукового характеру: цілеспрямоване сприйняття робіт з декоративного розпису,

виробів майстрів, кращих учнівських робіт, оригінальних прийомів виконання завдання.

Творчий етап полягав у безпосередньому виявленні учнями творчості під час розпису фарбами. На даному етапі учні самостійно виконували живописний малюнок; підбирали та поєднували кольорові відтінки; створювали суб'єктивне відчуття живописного зображення.

Поетапне виконання трудових операцій допомагає здійснити контроль за роботою учнів і визначити ступінь опанування ними відповідних умінь.

Перевірка результативності проведеної дослідно-експериментальної роботи здійснювалась на основі порівняльного аналізу успішності учнів контрольної і експериментальної груп (табл.1). Критерії оцінювання брали за аналогіями до тих, які використовуються у школі «Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти», використовуючи лише якісні показники.

Спостереження за практичною роботою показали, що швидкість і якість виготовлення декоративного розпису в експериментальних класах вищі, ніж у контрольних. У контрольних класах формувальний експеримент показав незначне збільшення учнів високого рівня, проте більша частина учнів залишилася на достатньому та середньому рівнях успішності. В експериментальних класах відбулося значне збільшення кількості учнів з високим рівнем успішності – з 19,9% до 34,2%, частина дітей перейшла на достатній рівень (рис.1).

Таблиця 1

Показники навчальних досягнень учнів у техніці холодного батику

Це дає можливість зробити висновки про позитивні зрушення у мотиваційному компоненті навчальної діяльності, творчої діяльності та організації оптимальних педагогічних умов для опанування учнями основної школи декоративним розписом, що сприяє ефективності запропонованої методики.

к/р №	М і к р о в і к о в і г р у п и	Середні рівні і показники навчальних досягнень								
		Контрольні			Експериментальні			Процент підвищення		
		Висо кий	Дост атні й	Сер едні й	Висо кий	Дост атні й	Сер едн ій	Висок ий	Дост атні й	Сере дній
1	5 клас	19,9	34,3	45,9	34,2	55,3	10,9	14,3	21	35
2	6- 7 клас	14,66	41,7	43,6	20,3	66,9	6,67	5,64	25,2	36,93
3	8- 9 клас	16,97	37,39	45,6	35,6	55,9	8,35	18,63	18,51	37,25

Отже, в процесі оцінної діяльності за правильної її організації (дотримання етапності, використання системи методів переконання та стимулювання, створення комплексу виховних ситуацій з опорою на колективні форми роботи в поєднанні з індивідуальним і диференційованим підходами) впровадження в навчальний процес нової методики навчання декоративного розпису сприяло підвищенню ефективності навчання учнів основної школи з образотворчого мистецтва і художньої праці.

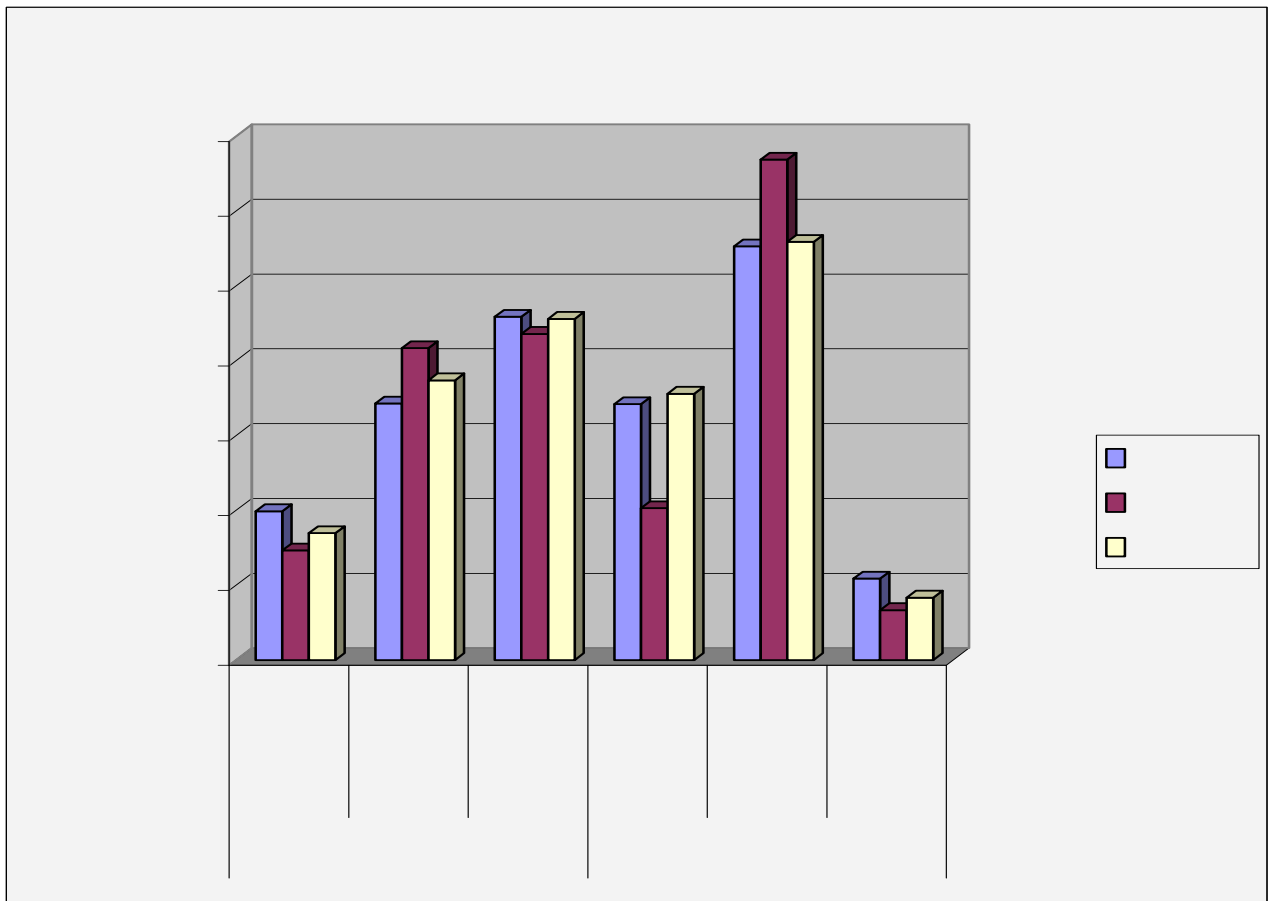

Рис. 1. Динаміка формування навчальних вмінь у ході формуючого експерименту.

Експериментальна робота дала змогу визначити сукупність педагогічних умов, що забезпечують ефективність методики навчання декоративному розпису на заняттях з образотворчого мистецтва та художньої праці:

- 1) добір видів декоративного розпису, доступних для сприйняття та відтворення учнями;
- 2) використання у навчально-виховному процесі необхідного та достатнього обсягу систематизованої інформації щодо декоративного розпису (історичний, теоретичний, практичний аспекти);

3) оволодіння учнями традиційними прийомами створення декоративного розпису та оздоблення ним виробів;

4) організація процесу самостійного виготовлення учнями декоративного розпису з опорою на сучасні комп'ютерні технології і види дизайну;

5) доступність та педагогічна доцільність пропонованих завдань;

6) створення на уроках позитивно-емоційної творчої атмосфери та зацікавленості.

Таким чином, проведена експериментальна робота підтвердила робочу гіпотезу дослідження. Представлений зміст і методика навчання учнів декоративного розпису в основній школі є досить ефективними.

Висновки

За результатами дисертаційного дослідження зроблені такі висновки:

1. Зростаючий інтерес педагогічної громадськості до традицій декоративно-ужиткового мистецтва є свідченням національного відродження українського народу. Аналіз літературних джерел засвідчив, що декоративний розпис має тривалий і складний генезис у вітчизняній педагогічній думці і практиці, поєднує в собі матеріальні і духовні надбання етносу, є елементом матеріально-художньої культури.

Формування гармонійно розвиненої особистості з високим національним і культурним потенціалом, розвиненим почуттям прекрасного, готової до творчості у різних видах професійної діяльності, здатної керуватись естетичними принципами у житті та побуті є основою мети навчання учнів декоративного розпису на заняттях з образотворчого мистецтва та художньої праці в основній школі.

Аналізуючи психолого-педагогічну та методичну літературу, можемо зазначити, що проблема навчання учнів основної школи образотворчому мистецтву розглядалась багатьма науковцями в різних аспектах, однак результати та висновки, які подані в цих роботах, не повністю відповідають вимогам сьогодення, тому потребують перегляду та нового підходу.

2. На підставі теоретико-методологічного дослідження історико-мистецтвознавчих і психолого-педагогічних джерел виявлено що:

- генезис та етапи розвитку основних видів декоративного розпису: настінного, писанкарства, петриківського сприяли виокремленню розпису тканин як особливого різновиду декоративно-ужиткового мистецтва;

- сучасний розпис тканин нараховує такі методи їх оздоблення, як гарячий батик (класичний), холодний батик, вільний розпис, розпис з солями та загусниками, «плангі», різноманітні комбіновані техніки тощо;

- у творах декоративно-ужиткового мистецтва закладений великий художньо-творчий потенціал, нехтування яким, як свідчить досвід попередніх десятиліть, руйнує народну культуру, збіднює духовність суспільства й окремої особистості;

- у процесі занять з художньої праці та образотворчого мистецтва вирішується ряд важливих навчально-виховних завдань: ознайомлення учнів з народним декоративним розписом; розкриття цілісності і своєрідності національної культури; формування вміння спостерігати за навколишнім середовищем, тобто порівнювати, виявляти подібності і відмінності предметів та явищ; розвиток предметно-понятійно-образного мислення, різних видів пам'яті (зорової, логічно-понятійної та ін.), уяви, фантазії; формування навичок побудови декоративної композиції; виховання естетичної культури і художнього смаку.

3. За результатами дослідження розроблено та експериментально перевірено програму «Декоративний розпис» для учнів основної школи. В її основу покладено залучення учнів середньої школи до українського народного розпису через систему різних типів уроків з образотворчого мистецтва та художньої праці. Зміст програми сприяє підвищенню творчої активності, інтересу, самостійності та ініціативи учнів під час виконання декоративного розпису.

4. Визначено і результатами експериментальної роботи доведено, що навчання учнів основної школи засобами декоративного розпису буде ефективним за умови дотримання таких педагогічних умов:

- інтеграція образотворчого мистецтва і художньої праці;
- добір творів декоративно-прикладного розпису, доступних для сприйняття та відтворення учнями середнього шкільного віку;
- оволодіння учнями традиційними та сучасними прийомами створення декоративного розпису;
- організація процесу самостійного виготовлення виробів учнями середнього шкільного віку;
- доступність та педагогічна доцільність пропонованих завдань;
- створення на уроках позитивно-емоційної творчої атмосфери зацікавленості та захопленості.

5. Результати проведеного експерименту підтвердили, що запропонована методика навчання учнів декоративного розпису на заняттях з образотворчого мистецтва та художньої праці в основній школі буде ефективною, якщо дотримуватись таких підходів:

- на заняттях, які ознайомлюють з видами декоративного розпису, робити акцент на виборі особистісно-значущих для учнів технік;
- при сприйнятті та оцінці декоративного розпису спрямовувати учнів на оцінку та вираження у довільній формі власного ставлення до художньо-естетичної цінності розпису;

- у процесі навчання основних традиційних прийомів виготовлення розпису використовувати різні природні матеріали та сучасні способи їх оздоблення;
- до навчання традиційних прийомів декоративного розпису залучати народних майстрів та ознайомлювати учнів з їх творчістю;
- пропонувати дітям виконання творчої роботи у тій техніці яка їм імponує;
- застосовувати інтегровані заняття з декоративного розпису разом з іншими видами мистецтв (театр, музика, кіно).

6. Зважаючи на те, що нові інформаційні технології з урахуванням системи психолого-дидактичних, методичних умов і закономірностей розкривають широкі можливості активізації і розвитку розумової діяльності. Навчання учнів декоративного розпису набуває нового змісту, якщо традиційні методи різних технік художнього розпису доповнюватимуться сучасними комп'ютерними технологіями, як то: комп'ютерна графіка, використання методу художньо-педагогічної драматургії за допомогою комп'ютера, демонстрація наочних зображень за допомогою монітора.

7. В цілому результати дослідно-експериментальної роботи дають підстави стверджувати, що висунуту в процесі дослідження гіпотезу підтверджено, а його мету досягнуто.

Проведене дослідження не вичерпує повною мірою проблеми. Численні аспекти даного питання потребують свого подальшого дослідження та вирішення. Серед них:

- з'ясування можливостей формування творчої активності особистості засобами інших видів професійного та народного образотворчого мистецтва відповідно до різних вікових груп школярів;
- розвиток творчих здібностей особистості у процесі опанування декоративним розписом;
- навчання учнів середнього шкільного віку декоративного розпису країн світу;
- підготовка майбутніх вчителів до педагогічного керівництва художньо-творчою діяльністю учнів середніх класів з використанням декоративного розпису та інших різновидів народного та професійного декоративно-ужиткового мистецтва.

Основні положення дисертації відображені у таких публікаціях автора:

1. Руденченко АА. Методика декоративного розпису: інтегрований підхід // Наука і сучасність. Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. - Том 46. – С. 103-111.

2. Руденченко А.А. Художня творчість з комп'ютерною підтримкою // Проблеми сучасного підручника: Зб. наук. праць / Редкол. – К.: Педагогічна думка, 2003. –

Вип.4. – С.125-129.

3.Руденченко А.А. Особливості навчання декоративного розпису в техніці холодного батику // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди: Науково-теоретичний збірник. – Переяслав-Хмельницький, 2004. – Вип. 5. – С. 59-62.

4. Руденченко А.А. Традиції і сучасність. Холодний батик. Методичний аспект. //Наука і сучасність: Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 2005. – Том 50. – С.114-121.

5.Руденченко А.А. Методика художнього розпису в системі профільного навчання. //Проектний підхід до компетентісно спрямованої освіти: Збірник наукових праць. – Запоріжжя, 2005. – С. 565-572.

6. Руденченко А.А. Актуальність застосування комп'ютерної графіки на заняттях з декоративного розпису в основній школі // Сучасні технології навчання в початковій освіті: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (13-14 квітня 2006 р.) - К.: КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2006. – С. 123-125.

АНОТАЦІЯ

Руденченко А.А. Методика навчання декоративного розпису на заняттях з художньої праці і образотворчого мистецтва в основній школі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02. – теорія і методика трудового навчання. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2006.

Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови і методику навчання учнів декоративного розпису в процесі залучення дітей до різних видів творчої діяльності з опанування ними декоративного розпису як естетичного об'єкта. В її основу покладено залучення учнів середньої школи до українського декоративного розпису через систему різних типів уроків з образотворчого мистецтва та художньої праці.

Вперше в педагогічному дослідженні зроблено наукове обґрунтування ефективності поєднання методів навчання традиційних технологій декоративного розпису із методом художнього проектування, який використовується у дизайні, запропоновано варіанти декоративного розпису з опорою на сучасні інформаційні технології.

Ключові слова: декоративний розпис, методика навчання, образотворче мистецтво, художня праця.

АННОТАЦИЯ

Руденченко А.А. Методика обучения декоративной росписи на занятиях изобразительного искусства и художественного труда в основной школе. –

Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 - теория и методика трудового обучения. - Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2006.

В диссертации исследуется актуальная проблема методики обучения декоративной росписи детей среднего школьного возраста.

В результате аналитического исследования дано теоретическое обоснование о том, что декоративная роспись на уроках по изобразительному искусству и художественному труду создает реальную возможность для саморазвития, самоактуализации личности в соответствии с новой доктриной отечественного образования.

Формирование гармонично развитой личности с высоким национальным и культурным потенциалом, развитым чувством прекрасного, готовой к творчеству в **разных** видах профессиональной деятельности, способной руководствоваться **эстетичными** принципами в жизни и быту является основой цели **обучения** учеников декоративной росписи на занятиях **из** изобразительного искусства и художественного труда в основной школе.

Анализируя психолого-педагогическую и методическую литературу, можем отметить, что проблема **обучения** учеников основной школы изобразительному искусству рассматривалась многими научными работниками в **разных** аспектах, однако результаты и выводы, **которые** поданы в этих работах, не полностью отвечают требованиям настоящего, **поэтому** нуждаются в **пересмотре** и новом подходе.

В результате исследования разработана методика обучения школьников, которая базируется на включении детей в различные виды творческой деятельности и изучении ими декоративной росписи как эстетического объекта. Формы, методы и приемы согласуются с импровизационным стилем работы народных мастеров, особенностями изобразительной деятельности и эмоциональным характером детского творчества.

Первый этап методики обучения декоративной росписи (холодный батик) был направлен на создание условий непосредственного влияния на формирование положительного эмоционального настроения школьников в процессе их ознакомления с достижениями украинского народного искусства, развитие интереса к декоративной росписи, её истокам, верованиям и обычаям украинского народа, связанным с видами декоративной росписи, стимулирование желания заниматься художественной деятельностью, продолжая традиции народных мастеров Украины

Целью второго этапа было создание условий целенаправленной декоративной росписи. Он носил репродуктивно-творческий характер и был нацелен на формирование у школьников представлений о национальных

особенностях декоративной росписи и обучение их средствам художественной выразительности при создании изделий.

Третий этап был ориентирован на создание условий непосредственного проявления творческой активности и предполагал самостоятельную творческую работу. В основу этого этапа было положено участие детей в различных видах творческой деятельности с актуализацией приобретенных знаний, навыков и умений относительно декоративной росписи.

Экспериментально доказано, что эффективность методики обучения декоративной росписи зависит от соблюдения следующих педагогических условий:

- подбор видов декоративной росписи, доступных для восприятия и воспроизведения школьниками;
- использование в учебно-воспитательном процессе необходимого и достаточного объема информации о декоративной росписи (исторический, теоретический, практический аспекты);
- овладение учащимися традиционными приемами создания декоративной росписи;
- организация процесса самостоятельного изготовления декоративной росписи;
- доступность и педагогическая целесообразность предложенных заданий;
- создание на уроках и во внеклассной работе положительно-эмоциональной творческой атмосферы заинтересованности и увлеченности.

Ввиду того, что новые информационные технологии с учетом системы психолого-дидактических, методических условий и закономерности раскрывают широкие возможности активизации и развития **умственной** деятельности.

Обучение учеников декоративной росписи приобретает новое содержание, если традиционные методы **разных** техник художественной росписи будут дополняться современными компьютерными технологиями, а именно: компьютерная графика, использование метода художественно-педагогической драматургии **посредством** компьютера, демонстрация **наглядных** изображений **посредством** монитора.

В результате формирующего эксперимента удалось достичь заметного повышения уровня творческой активности учащихся экспериментальной группы. В контрольной группе общей тенденции к повышению творческой активности отмечено не было. Таким образом, было установлено, что предложенная методика способствовала повышению уровня сформированности творческой активности учащихся. Высокая её эффективность обоснована теоретически и подтверждена практически.

Ключевые слова: декоративная роспись, методика обучения, изобразительное искусство, художественный труд.

SUMMARY

Rudenko A. A. Method of teaching to the decorative painting at the lessons of artistic labour and fine arts at the basic school. - Manuscript.

Scientific dissertation for the candidate of pedagogic sciences for speciality 13.00.02. - theory and methods of works teaching. National M. Dragomanov Pedagogical University, Kyiv, 2006.

Theoretically substantiated and experimentally tested pedagogical conditions and methods of teaching the students to the decorative painting in the process of involving the pupils in different kinds of creative activity in order to master decorative painting as an aesthetically beautiful and original object. It is based on the principle of drawing the pupils of the secondary school in Ukrainian decorative painting through the system of different types of lessons in fine arts and artistic labour.

For the first time in the pedagogical investigation has been made a scientific basis of the effectiveness of combining teaching methods of traditional technologies of decorative painting with the method of art projection, which is used in design and has been proposed the variants of decorative painting based on the modern informative technologies.

Key words: decorative painting, method of teaching, fine arts artistic labour.